

TOMA POPOVIĆ

## KAD JE SEDIŠTE HERCEGOVAČKOG SANDŽAKA PREMEŠTENO IZ FOČE U PLEVLJA

U svojoj monografiji *Upravna podjela jugoslovenskih zemalja pod turskom vladavinom do Karlovačkog mira 1699. god.*, Hazim Šabanović, govoreći o sedištu hercegovačkog sandžaka, kaže: »Čini se ipak da je i tada kao i kasnije sve do godine 1572. glavni grad Hercegovačkog sandžaka i sjedište njegovog sandžak-bega bila Foča. Od g. 1572. pa sve do 1830. sjedište hercegovačkog sandžak-bega bilo je u Plevljima«<sup>1</sup>. . . . »To se vidi iz mnogobrojnih pisama hercegovačkih namjesnika i njihovih čehaja koja su upućivana Dubrovačkoj republici iz Plevlja«<sup>2</sup>. Isto tvrđenje ponavlja H. Šabanović i u svojoj monografiji *Bosanski pašaluk*, koja sadrži njegova najnovija istraživanja o administrativnom uređenju Bosne i ujedno predstavlja poslednji rezultat nauke s tog područja. Međutim, ovo tvrđenje H. Šabanovića nije rezultat samostalnog istraživanja, nego ga je preuzeo od ranijih pisaca.

U pomenutim radovima Hazim Šabanović navodi rad Hamdije Kreševljakovića *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini*<sup>3</sup> kao izvor iz koga je preuzeo datum premeštanja sedišta Hercegovačkog sandžaka iz Foče u Plevlja. H. Kreševljaković, međutim, ne dolazi do tog podatka na osnovu samostalne analize istoriskih dokumenata, nego se oslanja na rad Vladislava Skarića *Podaci za historiju Hercegovine od 1566. do sredine 17. vijeka*<sup>4</sup>. Nažalost, u obilju podataka koje V. Skarić prenosi iz knjiga Dubrovačkog arhiva, nema ni jednog koji bi dozvolio takav zaključak, a o nekom naročitom Skarićevom istraživanju i zaključivanju o ovom pitanju nema ni reči. On to nije ni mogao učiniti, jer u Dubrovačkoj građi koju je on koristio za ovaj rad nema podataka koji bi omogućili rešenje ovog problema. Mi smo, posle V. Skarića, ponovo pregledali *Dona Turcarum*, ali i pored pažljivog traganja nismo našli ni pomena o Foči i Plevljima u godinama o kojima je reč.

<sup>1</sup> Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, IV, Sarajevo 1952, 183.

<sup>2</sup> Isto, 183, bel. 53.

<sup>3</sup> Zbornik za narodni život i obi-

čaje Južnih Slavena, knjiga 35, Zagreb 64.

<sup>4</sup> Glasnik zemaljskog muzeja, XLIII, Sarajevo 1931, 54—71.

Već površnim prelistavanjem *Acta Consilii Rogatorum* i *Lettere e commissioni di Levante*, onih knjiga Dubrovačkog arhiva koje su znatno bogatije podacima, posumnjali smo u tačnost datuma premeštanja rezidencije hercegovačkog sandžakbega koji navode pomenuti pisci. Od juna 1572. do marta ili aprila 1574. godine upravljao je Hercegovačkim sandžakom Hasan-paša Prodović<sup>5</sup>. Prema ranijim tvrđenjima trebalo bi očekivati da je do premeštanja sedišta hercegovačkog sandžaka došlo za vreme ovog sandžakbega. Ali u brojnim dokumentima koji svedoče o njegovom upravljanju Hercegovinom nema pomena o tome; naprotiv, jasno je da je on zadržao svoju rezidenciju u Foči.

Novom sandžaku »Hasan-begu, našem susedu«, poslali su Dubrovčani uobičajeno poslanstvo. Poslanicima Matu Getaldiću i Savinu Gučetiću izdato je uputstvo u kome se kaže: »Poći ćete u Foču, pa ako sandžak ne bude stigao u to mesto, zapitaćete gde se nalazi. Ako doznate da se zadržao u kom mestu svoga sandžaka posetićete ga u mestu njegovog boravka, ali u slučaju da se tu nije zadržao nego se nalazi na putu za Foču, pričekaćete ga u tom mestu. Ako, pak, čujete da je za pola dana puta udaljen od Foče, vi ćete mu tada poći u susret da mu iskažete što veću ljubaznost i uslužnost«<sup>6</sup>.

Posle toga, do sredine 1573. godine, nisu upućivana poslanstva u Foču. Hasan-paša je najveći deo ovog vremena proveo u neposrednoj blizini Dubrovnika: Novom, Gabeli ili Pločama, prikupljajući podatke o prilikama na Zapadu i vodeći živu prepisku sa svojim poverenikom u Dubrovniku<sup>7</sup>. Ovom sposobnom ratniku poverio je Mehmed-paša Sokolović važnu ulogu u borbi koju je nameravao da povede ako dođe do spora oko nasleđa poljskog prestola. Dubrovačka vlada se usrdno trudila da stekne Hasan-pašino prijateljstvo pa mu je često slala poslanstva s bogatim darovima i molbama da ukine zabranu trgovanja, dozvoli izvoz stoke i da se saglasi s povišenjem cene soli od 12 na 15 akči za jedan modij<sup>8</sup>.

Tako je krajem jula 1573. godine vlada poslala Dživa Marinova Bučića da poseti sandžakbega koji se nalazio u Gabeli, ali se Hasan-paša nije tu zadržao nego je ubrzo krenuo za svoju rezidenciju u

<sup>5</sup> Safet Bašagić (*Znameniti Hrvati. Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, Zagreb 1931) navodi da je Hasan-paša Prodović upravljao Hercegovinom 1573 godine. VI. Skarić (*nav. delo* 56) veli: »Početkom godine 1572. bio je hercegovački sandžakbeg Alipaša, pa je negdje u drugoj polji te godine dignut, te postavljen Hasanpaša. Ovaj je upravljao Hercegovinom još iza prve polovine 1573.« Ovi datumi su, međutim, netačni. Dubrovačka vlada izabrala je poslanstvo koje će otići na poklonjenje novom hercegovačkom sandžakbegu, Hasan-paši, i 18. juna 1572. godine izdala poslanicima uputstvo (Let. di Lev. 32, 42) što znači da je poslanstvo tih da-

na pošlo na put. Iz ovoga se može zaključiti da Hasan-paša nije stigao u Hercegovinu posle maja pomenute godine, a nije mogao stići ni mnogo pre toga, jer Dubrovčani po običaju nisu čekali da izvrše taj akt. Sledeći vesti Dubrovačkog arhiva, novi hercegovački sandžak stigao je u svoju rezidenciju najverovatnije početkom aprila 1574. godine, jer je dubrovačka vlada odredila poslanstvo koje će ga posetiti 17. aprila (Con. Rog. 62, 222).

<sup>6</sup> Lett. di Lev. 32, 42.

<sup>7</sup> Aleksa Ivić, *Pisma Hasan-paše hercegovačkog iz god 1573*. Spomenik SAN 49, 1923, 20—7.

<sup>8</sup> Isto; Lett. di Lev. 31, od 42 i d.

Foči, a za njim je pošao i poslanik. Tokom augusta i septembra vlada je sa ovim poslanikom vodila veoma živu prepisku. Sva pisma bila su adresirana »a Messer Giovanni Mar. de Bucchia, ambasciatore a Chocchia«. Predmet ovih razgovora je bilo povišenje cene soli. Hasan-paša je u svoju rezidenciju pozvao i Memišaha, nazora u Gabeli, da pomogne oko rešavanja ovog problema<sup>9</sup>. Maja 1574. godine vlada je javila svojim poklisarima na Porti da će u Carigrad stići Derviš Muhamed iz Foče zbog nekih poslova Memišaha, nazora, pa ih ovlašćuje da mu u slučaju potrebe daju na zajam 2000 dukata<sup>10</sup>. Nešto ranije smenjen je sa dužnosti sandžakbega Hasan-paša. U Veću umoljenih odlučeno je 17. aprila 1574. godine da se novom sandžaku Hercegovine uputi poslanstvo koje će ga pozdraviti i odneti mu uobičajene darove. Izabrani su Luka Lukarević i Valentin Đurđević<sup>11</sup>. Iz podataka kojima raspolažemo ne možemo nažalost utvrditi ime ovog sandžakbega koji je upravljao Hercegovinom skoro šest godina, kad ga je na tom položaju, februara 1580. godine, zamenio Ali-beg i kad je, oktobra iste godine, došlo do formiranja Bosanskog pašaluka<sup>12</sup>. Do premeštanja sedišta Hercegovačkog sandžaka nije došlo u proleće 1574, kad je stigao novi beg, nego kasnije, iako bi se moglo pretpostaviti da je s novim namesnikom stiglo od Porte i naređenje o njegovoj novoj rezidenciji. Šestog novembra 1574. godine odlučeno je da se hercegovačkom sandžaku »zbog posla o kome je raspravljano u ovom Veću« pošalje opet Dživo Bučić i da mu ponese na dar dva komada tkanina<sup>13</sup>. Poslanik se zadržao na sandžakovom dvoru dva i po meseca. Vlada mu je, 18. decembra, naredila da »od sandžaka i kadije Foče« isposluje dva arza. Ovaj podatak gotovo pouzdano dokazuje da je sedište Hercegovačkog sandžaka još uvek bilo u Foči. Ako je trebalo da kadija izda pravni akt koji je u vezi sa bilo kojim sandžakbegovim postupkom onda je to besumnje činio kadija u sedištu provincije. Ovo tim pre što je tada već postojao i plevaljski kadiluk koji je osnovan »nešto prije 1532. godine«<sup>14</sup>. Pored darova koje je poneo sandžakbegu, Bučić je predao naročiti dar njegovoj sultani. Vlada joj je, verovatno da bi pomogla oko svršavanja nekog posla, poslala bisere i korale<sup>14</sup>.

U arhivskoj građi kojom raspolažemo ne pominju se tokom 1575. i 1576. godine ni Foča ni Plevlja kao sandžakbega rezidencija. Ipak, o Plevljima za sve ovo vreme nema uopšte pomena, dok su o Foči podaci znatno bogatiji, i oni su takve prirode da se, na osnovu njih, možda može pomeriti datum postanka Plevlja kao sedišta sandžakbega. Tako, na primer, jedan od tada najviđenijih hercegovačkih Turaka, Memišah, nazor u Gabeli, nalazio se u to vreme u Foči. U januaru 1575. godine odlučila je dubrovačka vlada da mu pošalje »onoliko majstora zidara koliko je tražio«. Svakako je bila u pitanju jedna od Memišahovih gradnji u Foči koje pominje Evlija Čelebija<sup>15</sup>. Foča, odnosno »neki Turci iz Foče«, pominju se

<sup>9</sup> Lett. di Lev. 31, 294—324; 32, 144', 169'. Conc. Rog. 62, 3'—222'.

<sup>10</sup> Let. di Lev. 32, 169', 176. 187'.

<sup>11</sup> Cons. Rog. 62, 222'.

<sup>12</sup> Cons. Rog. 65, 169—9', 240—50.

<sup>13</sup> Cons. Rog. 62, 249'—323.

<sup>14</sup> Cons. Rog. 62, 306'.

<sup>15</sup> Cons. Rog. 62, 349', 350, 353. Memišah je podigao u Foči džamiju i medresu sa bibliotekom. H. Sabanović tvrdi da su sve ove građevine završene do 1569. godine (Evlija Čelebija, *Putopis*, II. Sarajevo 1957, 168—9, bel. 29).

i u sporu koji je u to vreme izbio između Dubrovčana i novskog kadije oko nekog Arapina, roba Resul-age iz Novog. Taj Arapin oteo je u Konavlima jednog sokola ptičaru koji ga je nosio knezu i poslao ga svom gospodaru, ali je uhvaćen i doveden u Dubrovnik. Na saslušanje on je, pred nekim Turcima iz Foče, priznao krađu. Dubrovčani su ga neko vreme zadržali u kneževom dvoru s namerom da ga upute sandžaku, ali su ipak odlučili da mu oprostite. Međutim, novski kadija je ustao protiv dubrovačke vlade zbog toga što je utamničila Turčina i što su njeni građani maltretirali janičare koji su pokušali da ga oslobode. Zatim je ceo spor prenet na Portu, gde je zataškan<sup>16</sup>.

Ovim momentom prekida se niz vesti u knjigama Dubrovačkog arhiva koje bi mogle da posluže za rešavanje ovog problema. U drugoj polovini 1575. i otkom 1576. godine, dubrovačka vlada je nekoliko puta slala svoja poslanstva hercegovačkom sandžakbegu koji je obilazio svoju provinciju ili donosila odluke o nagrađivanju njegovih glasnika ili službenika koji su dolazili u Dubrovnik<sup>17</sup>.

Arhivske podatke koji govore o ovom problemu moguće je dopuniti svedočenstvima savremenih putopisaca. Januara 1573. godine prošao je kroz Foču Filip Difren-Kane, član francuskog poslanstva koje je išlo na Portu. U svom putopisu on kaže da je u Foči »sedište sandžaka vojvodstva [Hercegovine] koji zapoveda čitavom Srbijom«<sup>18</sup>. Sledeće, 1574. godine, kroz Foču je prošao Pjer Leskalopje, koji se takođe nalazio u pratnji jednog francuskog poslanstva. Govoreći o zabrani izvoza konja iz Foče u strane zemlje, on kaže: »Onaj koji tu dovede skupljeg konja bez sultanovog pasoša, prisiljen je da ga proda za bagatelu ili da na poklone koje treba učiniti mesnom sandžakbegu i njegovim ljudima potroši više nego što vredi«<sup>19</sup>.

Prvi podatak o Plevljima kao sedištu Hercegovačkog sandžaka potiče iz decembra 1576. godine, ali on je takve sadržine da pokazuje da je ova promena izvršena bar nekoliko meseci ranije. U septembru 1576. godine sandžakbeg se nalazio u Gabeli, pa je dubrovačka vlada odlučila da mu pošalje poslanstvo. Na sednici Veća umoljenih od 26. septembra izabran je za poslanika Mato Getaldić da, u ime Republike, pozdravi sandžaka, odnese mu uobičajene darove i, ako je moguće, reši ili bar pokrene s mrtve tačke mnoge probleme koji su iskrsli u odnosima Dubrovnika s njegovim susedima<sup>20</sup>. Mato Getaldić je, radi svršavanja ovih poslova, ostao kod sandžakbega skoro mesec i po dana jer tek 6. novembra odlučeno je da se vrati u Dubrovnik<sup>21</sup>. Sandžakbeg se nije dugo zadržao u Gabeli, nego je ubrzo krenuo za Plevlja. Njemu se, izgleda, po naročitom nalogu svoje vlade, pridružio i Getaldić.

O promeni koja je za to vreme izvršena u Hercegovini govori odluka dubrovačke vlade od 20. decembra da se Mato Getaldić »qui

<sup>16</sup> Lett. di Lev. 33, 28—9'.

<sup>17</sup> Cons. Rog. 63, 173'; 27. marta 1576. godine sandžakbeg je poslao u Dubrovnik svog sina kao glasnika.

<sup>18</sup> Radovan Samardžić, *Beograd i*

*Srbija u spisima francuskih savremenika*, Beograd 1961, 128.

<sup>19</sup> Isto, 135.

<sup>20</sup> Cons. Rog. 63, 248—254'. Lett. di Lev. 33, 48 i d.

<sup>21</sup> Cons. Rog. 63, 262.

*fuit missus orator ad D. Sangiacchum Cherezgouinae in Plevuglie . . .*« nagradi za svoj rad sa 25 zlatnih škuda<sup>22</sup>.

Iz svega ovoga bi se kao zaključak mogle samo ponoviti činjenice: u građi koju smo koristili Foča se kao sedište Hercegovačkog sandžaka poslednji put pouzdano pominje 18. decembra 1574. godine, a podaci koji nagoveštavaju da je ona i dalje bila rezidencija dopiru do polovine 1575. godine. Prvi podatak o Pevljima kao upravnom sedištu Hercegovine potiče iz poslednjih meseci 1576. godine, a sadržan je u dokumentu od 20. decembra iste godine.

#### ZUSAMMENFASSUNG

#### WANN WURDE DER SITZ DES HERCEGOVINISCHEN SANDŽAKS AUS FOČA NACH PLEVLJA VERLEGT?

Entgegen der bisherigen Annahme, dass der Sitz des hercegovinischen Sandžaks aus Foča nach Plevlja bereits im Jahre 1572 verlegt worden war, ist es dem Verfasser dieser Studie durch eine Analyse der Nachrichten aus dem Archiv von Dubrovnik und jener aus damaligen Reiseberichten gelungen nachzuweisen, dass Foča als Sitz des Sandžaks letztmals am 18. Dezember 1574 erscheint, indes man ein Weiterbestehen als Provinzhauptstadt noch bis Mitte 1575 verfolgen kann.

Plevlja als neuer Sitz des hercegovinischen Sandžaks wird erstmals in den letzten Monaten 1576 genannt, wie dies aus einer Urkunde vom 20. Dezember jenes Jahres hervorgeht.

<sup>22</sup> Isto, 285'.